
HERKESİN TECRÜBESİ KENDİNE, AMA..

*
*Zeynep Özdem**

Deveye sormuşlar ya: "Boynun neden eğri?". "Nerem doğru kil" demiş. Kendine biraz haksızlık etmiş. En makulü, sahip olunanlar hakkında doğru olanı yok sayıp haksızlık etmeden eleştirel olabilmek galiba.

Yaşanılan tecrübelerin yazıya yeterince geçmeyişi genel olarak ilimlerin ve özel olarak tarih ilminin önemli bir eksiğidir. Bu eksiklik, ilmî çaba yolunda problem yaşayanları ki bu bir çeşit yalnızlıktır, bu problemlerle sadece kendileri karşılaşıyormuş gibi bir duyguya kaptırır ve hatâların tekrar edilmesine sebebiyet verir. Veya olumlu tecrübelerin paylaşıl(a)mamasıyla daha verimli sonuçların elde edilmesine engel olur. Belki de en önemlisi, zamanın bu kadar önemli olduğu bir çağda boşa zaman kaybına yol açmasıdır. Yücel Öztürk'ün, *Özü'den Tuna'ya Kazaklar-I* adlı kitabının giriş kısmında, araştırma sırasında geçirdiği aşamalardan bahseden kısa anlatımı, sözünü ettiğim şeyin küçük çaplı bir örneğidir aslında. Bir tarih uzmanından bu kabil bir tecrübe paylaşımını okumak hem öğretici hem de zevk vericidir. Kitabın devamını okumak için de motive eder. Yazarın biraz da duygusal içerik taşıyan bu kısa anlatımında geçen, okuyucunun hoş karşılayacağı umuduna ilişkin cümlesi, bu tür paylaşımlara alışkın olmadığımızın da bir göstergesidir.

* Kırıkkale Üniversitesi SBE Tarih ABD yüksek lisans öğrencisi.

Yüksek lisans öğrencisi olarak, bu yazıya başlamadan önceki tereddüdüm, akademik hayata katılmış kimselerin yanında söyleyeceklerimin pek bir kıymeti hâiz olmayacağı idi. İnsanların şahsî tecrübelerinden kaynaklanan farkların söyleyeceklerimi sathî kılabileceği düşüncesi de vardı. Endişelerim, herhalde, yukarıda bahsettiğimiz paylaşma eksikliğinden kaynaklanıyordu. Netice olarak herkesin, *yaşadığı kadarıyla* bir şeyler anlatabileceğine kanaat getirdim. Anlatacaklarımı, eğitim sürecinde yaşananları eksiler ve artılar olarak değerlendirenler arasında benim gibi düşünenlerin de varlığını bilmenin rahatlığıyla aldım kalemi elime. Bana, Hitit yıllıkları misâli, neler yapıldı neler yapılmadı'nun kişisel ve daha uzun zamana yayılmış hâlini anımsatan bu teşebbüs, bir yandan da lisans-yüksek lisans arkadaşlarımla bir araya geldiğimizde dillendirdiğimiz problemleri de hatırlama fırsatı verdi.

İlk ve ortaöğretim yıllarında tarih, sırf ezbere dayalı, siyasî olaylar zincirinden oluşan bir ders olduğu kanaatine kurban gider. Bu ön yargıda, sayılabilecek pek çok nedenin yanında, öğretmenlerin büyük *katkısı* vardır. Hani hep denir ya: Bir dersin sevilmesini sağlayan şey en başta dersin öğretmeninin sevilmesi ya da öğretmenin dersi sevdirmeye becerisidir, diye.

Üniversiteye gelince iş biraz değişir. Artık bir alan seçmişsinizdir ve seçtiğiniz alanın derslerini sevmenin ve başarılı olmanın yolu, hocanın derslerinden çok sizin derslere karşı yaklaşımınızdan geçer. Dersler, ders dışı sosyal etkinlikler, okulun imkânları hattâ daha genel anlamda okulun bulunduğu şehir gibi etkenler de bu yaklaşımınızı şu veya bu ölçüde tayin eder elbette. Örneğin bizim okulun genel atmosferi için söylenebilecek en önemli eksiklik, *boş zamanları* değerlendirecek sosyal ortamların, bilgiye ünsiyet ve merakı teşvik edici okuma salonlarının olmayışıydı. Kütüphaneye giden yolun problemleri, mekânın elverişsiz oluşuydu. Fakat şunu bilhassa belirtmeliyim, bölümümüzün mütevazı kütüphanesi ile hocalarımızın bize her zaman açık kendi kitaplıkları büyük bir imkân ve teşvik unsuruydu. Fakültenin son sınıfına geldiğimizde fakültedeki fotokopicide "kitap çekimi yasaaktır" ibâresini gördüğümüzde çok şaşırmıştık. Ne çekimi yapılabilirdi ki bundan başka, diye düşünürken, belirli sayıyı geçmeyecek şekilde *ayrı ayrı sayfaların* çekiminin mümkün olduğunu öğrenmiştik. Bu durumda fotokopi izniyle aldığımız kitabı îade süresi uzamaya mahkûm oluyordu. Gerçi Milli Kütüphane'de de üç kitap incelemek için, yoğunluğa bağlı olarak, bazen kırk beş dakikadan fazla bir süre beklemek gerekebiliyor. Buna benzer sorunların sebebini görevlilere sorduğumda ellerinden bir şey gelmediğini, bunların teknik âlet ya da eleman eksikliğinden kaynaklandığını söylüyorlardı. Yani çözümü kolay görünüyor, ama bir türlü de çözülemiyordu. Türk

Tarih Kurumu Kütüphanesi'ne gittiğimde rahat bir nefes almıştım. Kütüphanelerde ender olarak da olsa rastladığım, aldığım kitabın sayfalarının -tam da işinize yarar kısımları olur ya!- koparılmış olmasına, okuyucunun fotokopi çekirme zorluğuna katlanmak istemeyişinin veya kitapseverliğini biraz hırçın ifâde edişinin sebep olduğunu düşünürdüm hep.

Üniversitelerin iç atmosferi içinde eksikliğini en fazla hissettiren, rehberlik hizmetidir bana göre. Bu da bir çok şeye engel oluyor. En azından kendi dönemime baktığımda bunu görüyorum. Birçok kişi sürekli değişen şartlarla birlikte geleceğinin ne olacağını düşünürken, öğreniyor olduğu ilmin hakkını tam olarak veremeden mezun oluyor. İnsanın yaptığıının önemini tam olarak kavrayabilmesi zaman alabiliyor. Üçüncü sınıfta bir hocamızın "Tarih bir milletin köküdür. Köksüz bir ağaç olamayacağı gibi tarihsiz bir millet de olamaz. Tarih geçmişten günümüze tutulan bir projektördür. Tarih ilimlerin anasıdır" gibi, tarihe mâl olmuş şahsiyetlerin sözlerini üzerine vurgu yaparak anlarıyla iç içe anlatışından etkilenen arkadaşlar arasındaydım. Özellikle eğitim formasyonu alma ve öğretmen olma yolunda şanssız bir bölüm olduğumuza dâir yayılan dedikoduları haksızlık olarak telakkî edip yorumlamaya çalıştığımız sohbetlerin üstüne iyi gelmişti. Hocamız sahip olduğum pozitif düşüncelere katkıda bulunmuştu. İşte bir nevî, üniversitelerde olmayan, rehberlik hizmetini yerine getirmişti.

Geriye dönüp baktığımda, birinci sınıfta özellikle Osmanlı Tarihi dersinde kitap ve makaleler arasında boğulduğumuzu, neye çalışacağımızı şaşırtdığımızı hatırlıyorum. Dersin ilk vize sınavında hocamızın: "Kaynaklarınızı yanınıza alarak 15-20 dakika içinde Osmanlı tahrir sistemi hakkında bilgi veriniz" demesi üzerine neye uğradığımızı şaşırılmıştık. Önümüzde kaynaklar olduğu halde hiçbirimiz yeterli bilgi verememiştik. Bu sınav bize ezbercilikten öte bir anlayışın ve hangi bilginin, kim tarafından, nerede söylenmiş olduğunun bilinmesi gerektiğinin sinyalini vermişti aslında. Ve bu "kim" olduğunu bilmenin de, kişinin adının hâricinde yaptıklarıyla bütünleşen kimliğini bilmek olduğunu daha sonra anlamıştım. İlk sınıfta, "Tarih nasıl öğrenilir ya da nasıl okunur?" gibi bir derse ihtiyacım vardı sanki. Herkes aynı metodu kullanamazdı elbette; ama sofradaki muhtelif çeşniden tadarak yeni lezzetler yakalayabilirdi.

"Eskiçağ Tarihi" dersi için yaptığımız Çorum-Hattuşaş gezisi ve gittiğimiz müzeler ile "Osmanlı Müesseseleri Tarihi" dersi hocamızın düzenlediği İstanbul gezisi sayesinde, öğrendiğimiz bilgilerin canlılık kazanması ve geçmişin bugüne taşınması yolunda bir adım atmıştık, tarihi *canlı canlı* yaşamıştık.

Tarih yazarların biyografilerini okumak, hayatta olanlarını görebilme imkânı elde etmek de okuduklarımıza hayat vermektedir. Hatta hocalarımızın kaynak tanıtırken kitapları sınıfa getirip göstermeleri de kitabın adını duyduğumuzda zihnimize canlanmasını sağlamak içindir. Bizim lisans dönemimizde üniversitede konferanslar, sempozyumlar vs. şimdi olduğu kadar yaygın değildi diye hatırlıyorum. Geçen yıl düzenlenen "Bir Metafor Olarak Yol ve Yolculuk" konulu *I. Ulusal Sosyal Bilimler Sempozyumu* bizden sonraki gelişmelerin bir ürünüydü. Sosyal bilimlerin birbirini bütünleyiciliğini göstermesi ve bahsettiğim canlılığı yaşatması açısından çok verimliydi. Tarihin önemli şahsiyetlerinin biyografilerini bilmek de, olayları daha iyi anlamamıza yardımcı oluyor. "Türk Düşünce Tarihi" adlı dersimizde böyle bir çalışma yapılmıştı. İncelenilen dönemi etkileyen düşünce yapıları ile bu düşüncelerin oluşumunda etkili olan şahısların hayatlarından örnekler okumuştuk. Tarihi yazarların biyografilerine değinilmişti bazı derslerimizde. Örneğin bazı Osmanlı vakanüvisleri. Bunun gibi, günümüz tarihçilerini içine alan bir biyografi dersimiz olsaydı bugünün tarihçiliğini daha iyi anlamamıza ve arkadaşlar arasında arasına yaptığımız sırf siyâsî tarihin gereksizliği ya da sosyal tarihin magazinselliği, tartışmalarında orta noktanın bulunmasına yardımcı olurdu diye düşünüyorum.

Orta öğrenime geri dönersek, tarih ders kitaplarında kuru bir anlatım olduğunu görürüz. Eğitim formasyonu için aldığımız derslerden birinde lise tarih ders kitaplarını inceliyorduk. Yabancı bir ders kitabında Amerika'nın keşfi anlatılırken ilk sayfada Kristof Kolomb'un resmi verilerek biyografisi anlatılmış, daha sonra konuya geçilmişti. Bu durum hem konunun daha iyi anlaşılmasını sağlıyor hem de tarih dersini zevkli hâle getiriyordu. Bizim kitaplarımızda da biyografik anlatımlar vardır; ama konuya dâhil edilmemişçesine ünite sonunda yer alırlar.

Tarihin canlılık kazanması deyince aklıma gelen en önemli şeylerden bir tanesi de tarihî coğrafya bilgisi. Hem okunan tarih derslerinin birbiriyle bütünlük kazanması hem de sosyal bilimlerin birbirini tamamlayıcılığı açısından buna ihtiyaç olduğunu düşünüyorum. İlk öğrenimden beri tarih derslerinde harita sıkıntısını çekmişizdir. Öğretmen bir yeri haritadan göstermemizi isteyecek diye korkmuşuzdur. Derslere harita gelip-gitmiş; ancak, biz onunla bir türlü haşır neşir olmayı bilememişizdir. Doğrusu bu tarih üstüne aldığımız eğitimde de pek değişmedi. Coğrafyayla ilişkili bir ders alamadık ya da derslerimizde coğrafyayla ilişki kuramadık. Bu durumun vehâmetini İlber Ortaylı bir konferansta şöyle betimlemişti: "Coğrafyasız tarihçi, trenin yataklı vagonundan bilet almış; ancak koridorda kıvrılıp uzanan bir yolcuya

benzer". Tarihî coğrafya bilgisinin Zeki Velidî Togan'la başlayıp yine onunla bittiğini eklemişti.

Fen-Edebiyat Fakültesi olarak bir sıkıntımız vardı. Öğretmenliğe yönelik bir eğitim almıyorduk. Bu daha sonra eğitim formasyonu dersleriyle telâfi edilecekti. Araştırmacı yetiştirmeye yönelik bir eğitim alıyorduk. Burada da bazı bilgilendirme problemleri yaşıyorduk. Örneğin yüksek lisans, doktora gibi terimleri duyuyor ve hocalarımızın adlarının önündeki unvanları biliyorduk. Ancak bunlardan mezuniyet sonrası bizi ilgilendiren ilk basamağın yani yüksek lisansın bile içeriği hakkında pek bilgimiz yoktu. Bu noktada bana ve benim gibi arkadaşlara bir gün doğmuştu. Dördüncü sınıfta yüksek lisansa başlama şansı verilmişti. Merakımı giderme adına başladığım derslerde ve sonraki dönemde ufuk açıcı bir yol olduğunu gördüm. Çünkü ilmin iki yolunu daha iyi kavramıştım: Sürekli okumak ve soru sormak.

Eğitim-öğretim basamaklarında genel ders sayısına oranla kendi düşüncelerimizle konuya yorumlar getirdiğimiz derslerin sayısı azdır. Ama gariptir bu durum üniversite yıllarında biraz daha artmıştı. Herkes fikrini kendine saklıyordu derslerde. Yüksek lisansın konuşurma ve fikir öne sürmeye yönelik derslerinde zorlanmakla birlikte bu derslerin ve öğrendiklerimizi uygulayıp uygulayamadığımızı görmeyi amaçlayan metin inşâsına yönelik bütün derslerin çok faydasını gördüm. Eksikliğini hissettiğim dersler, yaptığımız çalışmaların karşılığının notlar dışında olumlu ya da olumsuz herhangi bir değerlendirmeye ifadelendirilmeyenleri olmuştu. Bu derslerde birşeyler yapıyordu; ama çalışma beğenildiyse neden beğenildi, beğenilmediyse neden beğenilmedi muallakta kalıyor ve öğrenciyeye bir getirisi olmuyordu. Bilgilendirmenin olduğu derslerde ise tam tersi, değerlendirme sonucuna göre devam edilmesi ya da terk edilmesi gerekenler hakkında bilgi sahibi olunuyordu.

İlgi ve merakıma yönelik alanı yakalamıştım; ama ne üstüne çalışacağımı bilemiyordum. Bu noktada doğru bir yönlendirme çok önemli. Beni *şer'iyye sicillerine* yönlendiren hocalarıma çok şey borçluyum. Ayrıca ders alırken ilgi duyulan ve birbiriyle alâkalı dersleri seçip birikim oluşturmak ve böylece madden ve manen boşa emek harcamamak gerektiğini hatırlatan hocalarıma minnettârim. Ama bu bütünlük sağlanamadığı için muzdarib olan arkadaşlarımızın varlığı, sistemin bir eksiği olmalıydı.

Şer'iyye sicilleri çok zengin bir dünya. Çalışırken bu dünyanın içine ne kadar erken girilir ve bu zenginlik ne kadar erken yakalanırsa o kadar kazançlı olunuyor. Öncelikle belgeleri okuyabilmek için alt yapı gerekiyor. Her ne kadar davalar kendi devirlerinin üslubu ile kaydedilmiş olsa da anlamayı

kolaylaştırmak için, tedris edilen Osmanlıca dersinin sadece Türçe kısmını değil de Farsça ve Arapça kısmını da kapsamasının çok faydalı olacağına inanıyorum. İşte ilmin müşterekliğinin bir örneği burada ortaya çıkıyor. Bilenler bilmeyenlere yardım ediyor. Belgelerin yorumlanmasına gelince, nasıl ki yeni bir yer önceden edinilen bir kılavuz kitapçık sayesinde daha iyi gezilirse, sicillerin ait olduğu yeri anlamak veya okumaları anlamlandırmak için de kılavuz kitapçık kullanmak gerekiyor. Osmanlı sosyo-ekonomik hayatına ve bölgenin yerel özelliklerine ilişkin yazılanlar işte bu rehberler. Bunları anlamlandırmak kalıyor geriye. Bütün bu çalışmaların doğru yürümesi için danışman hocanıza sık aralıklarla danışmanız gerekiyor. Çünkü belki basit, küçük; ama gittiğiniz yolu kesen sorular önünüzü tıkayabiliyor. Hocamın derslerde söylediği "Basit sorular diyerek kendinize ve bize sormaktan kaçınmayın, sorular ilmin kapısını açar" şeklindeki ifâdesini artık daha iyi anlıyorum. Meselâ Osmanlı'da kullanılan paralar. Hangi dönemde ne kullanılmış bilmeden, bunları birbirine çevirmeden terekelerden karşılaştırmalara yönelik hiçbir sonuç elde edilemiyor. Hatta komik durumlara düşülüyor. Hocama bunu ifâde ettiğimde arşiv belgelerinin iktisatla ilgili kısımlarının hakikaten zor olduğunu, kendi tez çalışması döneminde bu konuda yoğun çalışmalar yaptığını belirtmiş ve bana bir yol göstermişti. Benim zorlandığım konu iktisadın küçük bir parçası olsa da benim çalışmam için önemi büyüktü. Tıkanan yolumu ise ancak sıkıntımı hocamla paylaşmam ve hocamın tecrübesini benimle paylaşması açmıştı.

Ama'sı şu: Paylaşın tecrübelerinizi, verim ve nitelik artsın! □